

Szentkeresztbánya munkássága a századfordulón

Az 1873-ban kezdődött gazdasági válság után, 1878-ban 90 munkással újraindult a szentkeresztbányai vasgyár termelése; 24 bányász, 8 szénégető, 10 kohász, 42 öntődei munkás, 4 hámosor, 1 esztergályos és 1 ács vette föl a munkát, többségükben a vállalat régi, szünetelése alatt „idegen gyárakban elszóródott” és most újra visszatért alkalmazottai.

1879 és 1888 között a vállalat átlag 260 munkást foglalkoztatott, 1889 és 1898 között az átlagos évi munkáslétszám 376-ra növekedett, 1899 és 1908 között viszont 327 főre esett vissza. A vizsgált 30 év átlagos munkáslétszáma 320 körül volt, ami azonban széles létszámingadozás összegéből adódik; egyszer sem találkoztunk azonos munkáslétszámmal. Az évek csökkenő vagy növekvő különbsége gyakorta százas nagyságrendű volt. Az 1883-as és 1884-es évek munkáslétszám-különbsége pl. 354, 1884 és 1885 közt pedig — az utóbbi passzívjaként — 270 fő. 1906 folyamán 264 munkással foglalkoztattak többet 1905-höz, és 252-vel kevesebbet 1907-hez viszonyítva. A legalacsonyabb munkáslétszámot 1879-ben találjuk, mindössze 121 főt, a legmagasabbat 1906-ban, 606 főt. S ezzel eljutottunk a munkásállományt tükröző adatok elemzésének a szükségességéhez, hogy a korabeli realitásokról legalább megközelítő helyzetképet rajzolhassunk.

Szentkeresztbánya a felettes hatósághoz, a zalatnai bányakapitánysághoz beküldött évenkénti jelentése rendszerint nemcsak a szakmunkásokat és az állandó segédmunkásokat vette tekintetbe, hanem a napszámokat, sőt a favágásokat, szénégetőket, az állandó és alkalmi fuvarosokat, vagyis minden ún. „külső munkást” is. A vállalat sajátos fölépítéséből, a vasércolvasztás technológiájából — a faszéntüzelésből —, nemkülönben földrajzi helyzetéből, a vasút hiányából következett, hogy az alkalmazottak felét a fuvarosok alkották, de a kedvezőbb konjunktúrális időszakokban az alkalmi fuvarosok nagyobb száma miatt a „külső munkások” dominánssá váltak. 1892-ben a marosvásárhelyi iparkamara szerint Szentkeresztbányán összesen 438 munkást foglalkoztattak. Ebből 146 a szak- és segédmunkás, s ugyanennyi dolgozott a favágásnál és szénégetésnél. De ez utóbbiak mellett még 146 „külső munkást” kellett alkalmazniuk. „A vasgyárnál megfordult több mint 900 napszám és fuvaros, s ezeken kívül még kész gyártmányok elszállításával foglalkozó fuvarosok nagy számmal” — olvassuk a kamarai jelentésben. „Jelenleg 339 munkást alkalmaz — a *Bányászati és Kohászati Lapok* 1905-ös évfolyama szerint —, kik közül 83 szakmunkás; foglalkoztat ezenkívül időnként 200-300 fuvarost is.”

Feltételezhetjük, hogy a vállalati átlagos munkásállományból messze kiugró létszámok (az 1884. évi 540, vagy az 1906. évi 606 fő) magukban foglalják az időszaki alkalmazottakat. 1898-ban például az a körülmény növelte 452-re az összmunkáslétszámot, hogy a bányamunkások közé sorolták a favágókat és a szénégetőket. Ugyanakkor azonban megtörtént az is, hogy a létszámjelentésből kimaradtak — például 1897-ben — a nő- és a gyermekmunkások, és ennek következtében a ténylegesnél alacsonyabb számú állandó vagy időszaki jelleggel foglalkoztatott munkást tartottak nyilván.

„E hámosor — állapította meg a brassói iparkamara —, viszonyainkhoz képest, elég nagy számú munkást foglalkoztat, s mint a keleti Erdély egyetlen vaskohója, különös figyelmet érdemel.” A korabeli felmérések szerint a vasgyár létével főleg Lovéte, Szentegyházásfalu, Homoródalmás és Kápolnásfalú szegényebb lakosságának megélhetése függött össze, de „Csík megyéből is igen sokan innen szerzik meg élelmüket”. A vaskó-, mészko-, késztermék-fuvarozások, a favágás és egyéb napszámomunkák évenként, különösképpen télen, 200-300 honorárendi embernek biztosítottak megélhetést. Az ilyen címen kifizetett munkabérek összege 1888-ban 24 000, 1892-ben 55 000 forint, 1902-ben pedig 80 000 korona.

A termelés szociális vonatkozását, a munkaerő-ellátottsággal kapcsolatos összetevője nem jelentett problémát a vállalatnak. A szóban forgó községek Szentkeresztbányához közel feküdtek, a Homoródmente legnépesebb települései voltak. Ugyanakkor a lakosság szaporodása magasabb a megyei átlagnál (1880 és 1890 között Lovétén 12,2%-os, Kápolnásfaluban 11,9%-os), a vagyoni tagozódás felgyorsul,

aminek szélesebb társadalmi következményekkel járó vonása a megművelt terület felaprózódása s a nyomasztó földhiány. Mindez kényszerítő erővel hatott a többlétmunka vállalására. Fokozta ezt a tendenciát az is, hogy a földterülethez képest viszonylagos improduktív túlnépesedés jellemezte ezeket a községeket. Míg 1900-ban Udvarhely megye átlagában 35,9%-os a 15 éven aluli korosztály aránya az összlakosság viszonylatában, addig Kápolnásfaluban 40, Szentgyeházfaluban 39,3, Lövétén 37,9%-os, és csak Homoródalmás marad el négytizeddel a megyei átlagtól. Kápolnás- és Szentgyeházfalui lakóinak — a földművelés mellett — a faki-termelő munka, az erdőlés töltötte ki az idejét. Mindkettő igényes foglalatosság volt, s a lőtartáshoz kötődött. Ilyenformán adott volt nemcsak a fuvarozás legfontosabb feltétele, hanem annak sokszázados hagyománya is: a vízfűrészekben „kimetszett“ gerenda és deszka messzi vidékekre szállítása (ismervén a szakma megpróbáltatásait, hiszen gyakorta a fuvarosok egyetlen nap alatt 60-70 km utat tettek meg Köhalomig, Fogarasig, Segesvárig, Medgyesig, Balázsfalváig, Dicsőszentmártonig) a szekeresség lovat és embert kímélő alapos ismeretét követelte meg. Következésképpen a vállalatnak a „külső munkások“ egyik legzamosabb, tapasztalt kategóriája: a fuvarosság állandóan rendelkezésre állott. A gyári „külső munka“ egyéb, de a kohászati termelés szempontjából nélkülözhetetlen területein — a szénégetéshez szükséges faanyag kitermelésében, szakszerű előkészítésében, a boksák megépítésében és tüzelésében — főként Lövete lakosai játszották a főszerepet, akárcsak a bányászati külső munkák esetében — régebbi hagyományoktól is meghatározottan.

A bánya- és kohómunka — nemcsak Szentkeresztbányán, hanem egész Erdélyben a gazdasági-társadalmi struktúra jellegzetes vonásaként — tulajdonképpen csak mellékkeresetet jelentett az erre vállalkozók többségének, még akkor is, ha idejük, erejük nagyobb részét vállalati munkával töltötték el. Ugyanis ezalatt a család mezőgazdasági munkát végzett a megélhetést nem vagy éppencsak biztosító, de szemléletmódot annál inkább konzerváló, fizikai megkötöttséget jelentő törpebirtokon. Barabás Endre, a századelő Udvarhely megyei közigazdasági viszonyainak jó ismerője írja: „... az őstermelők egy része azon a címen, hogy otthoni kis vagyongájukat megvédjék vagy gyarapítsák, különösen téli időre valamely ipari vállalat mellé szegődnek munkásnak. Szóval, amint az ekeszarvát elengedik, azonnal újabb munkakör után néznek addig, míg újból megfoghatják, hogy erejüket — a nyugalomra szánt időben is — aprópénzre váltsák fel, s hogy minél biztosabb tegyék maguk és maradékaik számára a földet.“ Az általános tendenciának az érvényesülése azonban nem zárta ki — a különböző gazdasági, társadalmi, sőt szubjektív környezeti hatásokból eredően sem — annak lehetőségét, hogy e falusi réteg bizonyos része „külső munkásból“ az idénymunkás átmeneti formáján át fokozatosan állandósuló napszámossá vagy segédmunkássá váljék. Szentkeresztbányán is, minthogy a dolgozók java napszámos — segédmunkás —, fuvaros volt, ezek tartalékként a környező községeknek az ipari munkavégzésben járhatlan, de erre kényszerülő lakossága jöhetett számításba.

Szentkeresztbánya gazdáinak a századforduló 12 évét (1896—1907) felélelő periódusában nem voltak munkaerőgondjaik. Mialatt ugyanis az Erdély bánya- és kohóiparában foglalkoztatott munkások száma a fent említett periódus első (1896—1901) feléhez viszonyítva annak második (1902—1907) felében 31%-kal esett, azalatt Szentkeresztbányán 127%-kal növekedett. Csupán a periódus végén jelentkeztek a munkaerő-ellátottságban komolyabb problémák. E jelenséget a marosvásárhelyi iparkamara így összegezte: „A munkásviszonyok a múlt évhez képest rosszabbodtak, amennyiben az Amerikába való vándorlás oly mérveket öltött, hogy ennek hatása ezen vidéken is érezhető volt. Különösen a napszámos munkásokban mutatkozott nagyobb hiány, mely körülmény a szénfa vágatás árait nagy mértékben drágította.“

A múlt század utolsó éveitől rendelkezésünkre álló adatok lehetővé teszik, hogy nyomon követhessük Szentkeresztbánya két fő munkaterületén: a bányászati, a kohászati és a kapcsolódó ágakban dolgozók számának alakulását, s nagy vonalaiban felmérhessük a munkásság belső összetételének a fejlődését is. A századforduló éveiben az érc-kitermelésnél dolgozók és az ehhez kapcsolódó mellék- és kisegítő, főleg felszíni munkát végzők a fizetési lajstromokon szereplők 58,7%-át, a vasércolvasztás és -feldolgozás folyamatában szorgoskodók pedig 41,3%-át alkották. Az évek során bekövetkezett időszakos arányváltozások az üzemmenet irányítása, a vasérc-szükséglet, a kiolvasztott nyersvaskészlet, a feldolgozás és értékesítés függvényei.

Szentkeresztbánya munkásainak ez az összetétele a vasércelfordulás sajátos fészkes települése következtében több kitermelő és szállító munkáskezet igénylő jellegén túlmenően meghatározó módon a vasércolvasztás, nyersvasfeldolgozás és

-megmunkálás szűk keresztmetszetéből adódott. Erdély vasbányászatában és -kohászatában ugyanis fordított volt a helyzet Szentkeresztbányához képest: a bányamunkával foglalkozók aránya 42,5%, ezzel szemben a kohászok és nyersvasmegmunkálóké 57,5%. Tehát Szentkeresztbánya munkásságából 19,4%-kal többet kötött le a bányamunka, mint a kohászat, erdélyi viszonylatban pedig 16,2%-kal többet a kohászati munka a bányamunkáénál. Nyilvánvaló következménye volt ez a gazdagabb vasérclelőhelyeken települt vállalatok helyzeti előnyének. Másrészt pedig annak — s ez a döntő tényező —, hogy a nyersvastermelés mellett egy-két kisvállalat kivételével Erdély-szerte bevezették az acélgyártást. Ennek, valamint a nyersvasnak az elsődleges feldolgozásán túlmenően — az utóbbi részben Szentkeresztbányán is megtörtént — nagyobb arányokban foglalkoztak a vasipar fogalomkörébe tartozó s a feldolgozás további szakaszait jelentő termékek előállításával, noha — amint az nemcsak a nemzetközi, de az Osztrák—Magyar Monarchián belüli, ilyen természetű összehasonlításból kiviláglik — Szentkeresztbánya helyzete hátrányos volt, főleg az osztrák vasárúk versenyének következtében.

A szentkeresztbányai munkásság sajátos szakmai összetételét elemezve a különböző munkaterületek vonatkozásában arra az eredményre jutunk, hogy a vállalatnak a századfordulóig sikerült kialakítania szakmunkásságát, megalapoznia immáron „hivatásos” törzsmunkás-állományát. A század végén a szakmát öröklő munkások a bányászok és kohászok között már túlsúlyban voltak. Olyan tősgyökeres családokat találunk, amelyek megélhetését több nemzedéken át a bánya és a kohászat biztosította.

A vasércbányászokat továbbra is Lövete küldte. 1900-ban például 22 lövételi lakos vallotta magát bányásznak, szemben Homoródalmás 3 lakosával. Tíz év múltán Lövétén 21 bányászt vettek fel a népszámlálás foglalkozási rovatába, akikhez Kápolnásfaluból egy csatlakozott. Homoródalmás korábbi bányászai eltűntek, és Szentgyehászfaluban 1910-ben senki sem tekintette a bányászmesterséget fő foglalkozásának.

A vajúrok utánpótlása rendszerint „belső forrásból” táplálkozott, örökletesen, az apa és fiú láncolatán át. Eleinte csak a külszíni vagy bányabeli napszámosmunkát végezték, majd a vasérc fejtését is megtanulva lettek bányászokká.

A kohászat, öntés, finomítás és feldolgozás szakmunkást igényel. Szentkeresztbánya működésének első évtizedeiben jórészt idegenből betelepített szakmunkásai voltak. A faluból elszegődött paraszt riukán vált közvetlenül gyári munkássá; Szentkeresztbányán is az általános folyamat ment végbe: a teleses munkásság alakult törzsmunkáscsoporttá, szakállománya részben örökletes módon szaporodott, részben pedig átalakító hatásával: szakmai ismereteinek és magatartásbeli vonásainak az átplántálásával azokba, akik mint falusi napszámosok, segédmunkások kerültek kapcsolatba a kohászattal. Szentkeresztbányán ugyanis, isten háta mögötti helyről lévén szó, a vasipari kézműves réteg sem számarányánál fogva, sem pedig a gyáripari termékekkel folytatott versenyképtelensége miatt nem válhatott a szakmunkásság forrásává.

Mivel azonban a mezőgazdasági munkaerő gyáripari munkássá válásának útja nehézkes és hosszadalmas volt (meg kellett küzdenie a munkavállalás különböző szakaszainak próbatételeivel, alkalmazkodnia kellett ismeretekben és szokásvilágban az ipari munka támasztotta új körülményekhez), a vállalatvezetőség a szakmunkásállomány minőségi javítására és állandósítására különböző üzemi részben az 1890-es évektől kezdve állandóan 20 tanoncot foglalkoztatott és képezett ki. 1897-től a szakmunkásutánpótlást inasiskola elvégzésével kötötték össze, annak az általános törekvésnek a szellemében, amelyről egy századvégi ipari felmérésben a következőket olvashatjuk: „Tanoncokat legnagyobb mennyiségben a vasöntő és mechanikai műhelyekkel kapcsolatos vasgyárakban alkalmazták, mert ezeknek van legnagyobb szükségük saját maguk nevelte képzett, s a gyári viszonyokhoz teljesen hozzászokott s ép ezért állandó szakmunkásokra.”

Egyébként a munkásság kor szerinti összetétele, ami közvetlen kihatással volt társadalmi helyzetére is, kedvezőtlen képet nyújtott. Míg a századforduló éveiben a 16 éven aluliak foglalkoztatása országosan csökkenő tendenciájú volt, addig Szentkeresztbányán néhány évtől eltekintve mindig — esetenként pedig feltűnően — magasabb volt a gyermekmunkások aránya, és növekvő irányt mutatott. Számuk Erdély-szerte átlag 12,1%-át alkotta a férfimunkásokénak, Szentkeresztbányán viszont 14,6%-át.

Ezt elősegítette az a körülmény is, hogy a termelés több folyamata a műszaki fejletlenség, valamint a beszűkült profil miatt túlnyomó részben segédmunkára épült. Kiviláglik ez a munkahelyi megoszlás arányából is. 260 gyermekmunkás, az összlétszám 63,3%-a dolgozott a bányászati részlegen és 151, vagyis 36,7% a kohászati részlegen.

Másként alakult a helyzet a munkásság nemek szerinti összetételében. A nők aránya alacsony szinten maradt. Az 1896 és 1907 közötti években mindössze 92-en vállaltak munkát, 40-en a bányászati és 52-en a kohászati részlegén, alig $3,30\%$ -át érve el a férfimunkásság összlétszámának. Erdélyi viszonylatban ez az arány $3,8\%$ -os volt. Ha magyarázatot próbálnánk adni e különbségre, akkor mindenképpen a Szentkeresztbánya környékén kialakult családi munkamegosztásból kell kiindulnunk, de ezen túlmenően a téli asszonyi munkák, a fonás, szövés foglalatosságai is. Nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy a fiatal női munkaerőfőlőleg hagyományosan cselédnek szegődött el messzi városokba. Csík mellett éppen Udvarhely megyében vált ez szokássá, ami kitűnik abból is, hogy az 1900. évi népszámlálás szerint a mérleg nyelve — az általánostól eltérően — a férfiak jávára billent: 1000 férfira 944 nő jutott. Azokban a községekben, ahonnan a szentkeresztbányai vállalat munkássága verbuválódott, az arány a megyei átlagnál kedvezőtlenebbül alakult: 1000 férfira Homoródalmáson 899, Lővétén 900, Kápolnásfaluban 887, Szentegyházasfaluban 889 nő jutott. A négy község átlagában a férfiak és a nők aránya 1000:895 volt.

Szentkeresztbánya munkásságának alakulása szerves része annak a folyamatnak, amelyet a kapitalista fejlődés hozott magával, sajátos módon járulva hozzá az erdélyi ipari dolgozók legnagyobb létszámú ágazati rétegének, a bánya- és kohóipari munkásságnak a megerősödéséhez, társadalmi szerepének növekedéséhez.

Az első világháború kitörése tovább fokozta itt is a munkások megélhetési gondjait. A munkakörülmények romlása, a „ki meddig bírja” dolgoztatás rendszerezése, az önkényeskedések, a nyomor és szenvedés itt sem múlt el nyomtalanul, noha a hatóságok mindent megtettek a munkásság radikalizálódásának meggátolására. Az osztályellentétek élöződése előkészítette a talajt a szocialista agitáció befogadásához, a munkásöntudat felgyorsuló növekedéséhez; az eredmény hamarosan jelentkezett.

Az öntöde munkásai 1917 végén 20% -os béremelés végett kimondták a sztrájkot, mit sem törődve az országos szigorú sztrájktilalommal, amely a „kivételes intézkedések” értelmében nemcsak a sztrájkba lépést, de már a sztrájkra való felhívást is fegyházbüntetéssel sújtotta. Hatósági segédlettel elfojtottak ugyan 3—4 napi munkabeszüntetés után a bérmozgalmat, kezdeményezőit és irányítóit csendőrökkel elfogatták, és büntetésül kiküldték a frontra, de a sztrájk újabb harcokra mozgósító emléke tovább élt és hatott, táplálta a szervezeti összefogás szükségének tudatosulását.

A munkásöntudat emelkedő színvonala és tömeghatása mérhető le abban, hogy Szentkeresztbánya 600 munkása 1918 késő őszén elkergette a vállalat igazgatóját, Gustav von Bömchest, a tulajdonosokat, illetve bérlőket pedig arról tudatta, hogy a bánya- és kohótelepet „kommunizálni” akarja. Radikális megnyilvánulása volt ez a törekvés az ipari proletariátus egész Erdélyre kiterjedő, 1918 kezdetétől különös erővel fellángoló, a Nagy Októberi Szocialista Forradalom vívmányainak gyorsan terjedő híreiből is táplálkozó tökeellenes harcának, ami — nálunk — az október 31-én kirobbant polgári demokratikus forradalomban érte el legmagasabb fokát. A nagy bánya- és kohóipari központokhoz hasonlóan Szentkeresztbányán és Lővétén is elkergették a csendőröket, s helyükbe nemzetőrséget hoztak létre 1918 novemberében.

Szentkeresztbányán 1919 februárjában alakult meg a munkások szocialista párt- és szakszervezete, amikor is az egész ország munkásmozgalma különös erővel és hatékonyságról tett tanúbizonyságot.

A szervezeti keretek kiépítése részben a szentkeresztbányai munkásság legöntudatosabbjai, részben az Oroszországból forradalmi tapasztalatokkal hazatért hadifoglyok tevékenysége révén lelkes nagygyűléssel zárult, s a végén felkorszorított vörös zászló alatt vonultak ki az utcára a jelenlévők.

A szervezetség a további radikalizálódás irányában hatott, s mindjebban körvonalazott célkitűzéseket eredményezett; a háborút követő általános gazdasági zűrzavar és infláció következményei miatt is súlyosbodó helyzetük javítása végett 1919 decemberében bérmozgalmat indítottak. $75\text{--}100\%$ -os béremelést, valamint az addigi kiszípolozó napszámber helyett az órabér bevezetését követelték. A vezetőség azonban, amelyet Gustav von Bömches mérnök testvéröccse, Otto képviselt, csak 35% -os béremelésre volt hajlandó. A munkások 1920 januárjában ismétleten elterjesztették követeléseiket azzal a feltétellel, hogy nyolc nap letelte után sztrájkba lépnek. Erre a vállalatvezetőség elutasító álláspontja miatt sor is került.

A sztrájk a munkásokat kemény erőpróba elé állította, de fegyelmezetten vállalták, s egyemberként küzdöttek követeléseik sikeréért, noha a munkáltatók részéről nem hiányzott sem a fenyegetés, sem a diverziókeltés. A vállalatvezetőség

levélben közölte a munkássággal, hogy csakis abban az esetben hajlandó tárgyalásokat kezdeni, „ha [a munkásság] kijelenti, hogy a jelenlegi bérrendszer és feltételek mellett a szükséges rend és fegyelem betartásával hajlandó munkába állni“, továbbá, hogy a munkásság „jelenlegi vezetőivel tárgyalásokba többé nem bocsátkozik“. Mindkét feltétel határozott visszautasításra talált. A sztrájk két hétig tartott, s részleges eredménnyel végződött. Az erről szóló egyezséget az Erdélyi és Bánsági Szocialista Párt kolozsvári küldöttjének közreműködésével írták alá.

A megvívott harc több tanulsággal szolgált további küzdelmükhöz. Közvetlen hatása kombattivitásuk erősödésében jelentkezett, minek kapcsán a szentgyházasfalusi csendőrs-parancsnok aggódva írta a székyudvarhelyi csendőrszázadparancsnoknak a következőket: „Tisztelettel jelentem, hogy a szentkeresztbányai munkások közötti helyzet az utóbbi napokban — magánszemélyektől nyert értesüléseim szerint — súlyosbodott. Valóságos kommunista rémhírek keringenek, többek között az, hogy ez év márciusában megbosszulják azt, amit nem bosszúhattak meg az 1918-as forradalomban.“

Akárcsak az egész országban, Szentkeresztbányán is felgyorsult a politikai és ideológiai tisztázódás folyamata, a forradalmi eszmék fokozatos érvényesülése. A forradalmi mozgalom konkrét megnyilvánulásai közé tartozott, hogy a vállalat munkásai, felsorakozva a romániai munkásosztály, a forradalmi és haladó erők mellé, nemcsak rokonszenveztek a Nagy Októberi Szocialista Forradalom vívmányaijal, hanem tettekkel is bizonyították internacionalista szolidaritásukat, támogatva — lehetőségeikhez mérten — azok védelmét: „nehány ezer koronát gyűjtöttek“ a Vörös Hadsereg javára.

A vállalatvezetőség lépten-nyomon szembetalálta magát a munkásság szerveztségével és erre épülő ellenállásának növekedésével, azzal a ténnyel, hogy jogait megismert s azok védelmére készen álló emberekkel kell számolnia; végül is erőszakhoz folyamodott. 1920 télutóján csendőrökkel elfogatta a „renitens“ munkásvezetőket, szám szerint 11-et, s embertelen megkínzításuk után a szebeni politikai táborba toloncoltatta. Innen három hónap elteltével szabadultak ugyan, mivel semmilyen államellenes bűncselekményt nem tudtak rájuk bizonyítani és emiatt hadbírószági eljárással elítélni (pedig maga Otto Bömches is megjelent a vád tanújaként), de Szentkeresztbányára nem térhettek vissza, mert a vállalatvezetők örökre kizárták őket a gyárból.

A körülmények, amelyek a szentkeresztbányai bányá- és vasmű dolgozóinak életét meghatározták, rendkívül megnehezítették a munkásmozgalom fejlődését. A Román Kommunista Párt létrejöttével és szervezeti kiépülésével aztán az itteni munkásság — főként a brassói pártszervezet révén — olyan forradalmi irányítót kapott, amelynek segítségével felkészülhetett elkövetkezendő harcai megvívására.

Bartha Árpád fotója